

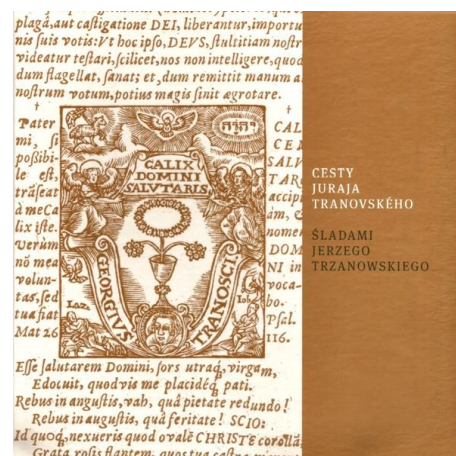
Aneta M. Sokół

M. Gabryś, M. Chren, R. Stanček, *Cesty Juraja Tranovského. Śladami Jerzego Trzanowskiego.* Jazykvá red. M. Kováčová (slovenský jazyk), P. Kielan (polský jazyk), preklad do slov. D. Branná, preklad do pol. I. Prenegel-Adamczyk, preklad listov J. Tranovského do slov. J. Patoczová, S. Zavarský, Cirkevny Zbor Evanjelickej Cirkvi Augsburgského Vyznania na Slovensku, Dolný Kubín 2018, ss. 138.

Ks. Jerzy Trzanowski (1592-1637) był przede wszystkim twórcą ewangelickiego śpiewnika popularnego na Śląsku Cieszyńskim. „Cithara sanctorum” wydana w 1636 w Lewoczy na Słowacji służyła polskim, czeskim oraz słowackim wiernym¹, użytkowana była w parafiach ewangelickich do XIX wieku, a w niektórych miejscach nawet dłużej. Utrwaliło się przekonanie, że to Biblia, „Dambrowka”² oraz kancjonał Trzanowskiego pomogły cieszyńskim wiernym przetrwać czasy kontrreformacji; dzięki tej triadzie ewangelicy mogli pielęgnować swoją wiarę w ukryciu, w zaciszu domowym, przy beskidzkich leśnych ołtarzach.

Postać twórcy „Cithary sanctorum” jest znana we własnym środowisku wyznaniowym, jego koleje życiowe, dorobek piśmienniczy po służbę kaznodziejską pełnioną w wielu miejscach, w tym w Bielsku, na Zamku Orawskim, po Liptowski Mikołusz na Słowacji, ostatnie miejsce pobytu ks. Trzanowskiego. Jego życie i działalność upamiętniają rocznicowe publikacje, polskie, czeskie oraz słowackie, opracowania jednocześnie świadczące o niesłabnącym zainteresowaniu XVII-wiecznym kaznodzieją z Cieszyna oddanym misji stworzenia kancjonału na miarę swoich czasów. Można wspomnieć o przedwojennej pracy ks. dr. Andrzeja Wantuły, późniejszego biskupa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce, poświęconej twórcy „Cithary...”³, publikacjach zamieszczanych w „Kalendarzu Ewangelickim”⁴, a także innych opracowaniach popularyzujących jego sylwetkę i dorobek⁵.

Prezentowana książka wpisuje się w krąg publikacji pielęgnowujących pamięć o twórcy „Cithary...”. Jej inicjatorem i pomysłodawcą jest ks. Ratislav Stanček, proboszcz ewangelickiej parafii w Dolnym Kubinie na Słowacji (współautor książki). Publikacja jest zarazem częścią większego projektu zrealizowanego przez parafie ewangelickie w związku z 500-leciem Reformacji. „Razem wędrujemy już 500 lat” to polsko-słowacki projekt dofinansowany przez Unię Europejską, który ma na celu pielęgnowanie pamięci o wspólnym dziedzictwie religijnym łączącym obie narodowości, w tym dziedzictwie Reformacji. Symbolem tego wspólnej przeszłości stał się XVII-wieczny duchowny przypominany na kartach pamiątkowej publikacji.

¹ „Cithara sanctorum” wydana została w dialekcie morawskim, osiągając ponad dwieście wydań.

² „Dambrowka” to Postylla ks. Samuela Dambrowskiego (1577-1625), która przez stulecia była popularna wśród wiernych na Śląsku i na Mazurach.

³ A. Wantuła, Ks. Jerzy Trzanowski. Życie i twórczość, Cieszyn 1938, publikacja wydana w postaci reprintu w 1992 roku przez cieszyński Oddział PTEw (publikacja dostępna jest także w Internecie pod adresem: <http://www.literatura.hg.pl/trzanows.htm> [dostęp 11.03.2019]).

⁴ H. Czembor, Dzieło życia ks. Jerzego Trzanowskiego, „Kalendarz Ewangelicki”, 1993, s. 155-159; R. Janik, Ks. Jerzy Trzanowski na Ziemi Cieszyńsko-Bielskiej, „Kalendarz Ewangelicki”, 1993, s. 160-173; T. Sikora, Ks. Jerzy Trzanowski – „słowiański Luter”. Zarys życia i działalności w 400-letnią rocznicę urodzin (1592-1992), „Kalendarz Ewangelicki” 1993, s. 61-71.

⁵ Zob. np.: Ks. Jerzy Trzanowski. Życie i twórczość i znaczenie, Czeski Cieszyn 1992. Ukazało się także jubileuszowe tłumaczenie wybranych pieśni z „Cithary sanctorum”, zob. : G. Tranoscius, Pieśni duchowe. Z kancjonału „Cithara sanctorum”. Z jęz. czeskiego przełożył oraz Siedem peregrynacji w poszukiwaniu poety Georgiusa Tranosciusia przeprowadził i dodatek dołączył Zbigniew Machej, Cieszyn 2017 (relacja z promocji tomiku na stronie PTEw, pod adresem: <https://www.ptew.org.pl/2017/10/z-promocji-tomiku-piesni-duchowych-z-cithara-sanctorum-trzanowskiego-w-przekladzie-zbigniewa-macheja/> [dostęp 12.03.2019]).

Książkę „Śladami Jerzego Trzanowskiego” współtworzą trzy szkice historyczne przygotowane przez słowackich i polskiego autorów, do których należą: Matúš Chren – nauczyciel historii w Gimnazjum w Dolnym Kubinie (Słowacja), Marcin Gabryś – kustosz w Bibliotece i Archiwum im. B. R. Tschammera oraz wspomniany pomysłodawca publikacji – ks. Ratislav Stanček.

Jest to pozycja dwujęzyczna, teksty prezentowane są równolegle w obu wersjach językowych (słowackiej i polskiej), w układzie dwuszpaltowym, z podziałem na mniejsze części tekstowe przyjazne lekturze. Książka wydana została w nietypowym formacie (20,5 x 20,5 cm), w twardej oprawie, z licznymi ilustracjami, wśród których są fotokopie kart tytułowych, dokumentów czy portretów przypominających czasy Trzanowskiego, po fotografie przedstawiające współczesne miejsca pamięci jemu poświęcone.

Pierwszy z autorów omawia sytuację w Królestwie Węgier na przestrzeni XVI i w początkach XVII wieku, co pozwala lepiej zrozumieć epokę, w której żył i tworzył ks. Trzanowski, dzięki czemu we właściwym świetle możemy również spojrzeć na jego życiowe doświadczenia ukazane w kolejnych tekstach. Matúš Chren przedstawia, jak funkcjonowało państwo węgierskie w czasach rozprzestrzeniania się protestantyzmu na jego terenach, w nawiązaniu do wewnętrznych konfliktów targających państwem, prowadzonych wojen oraz innych aspektów funkcjonowania państwa. Poznajemy sytuację protestantów, którzy umacniali swoją pozycję pod panowaniem katolickich władców (Habsburgów), zabiegając o rozbudowę własnych struktur kościelnych, piśmiennictwo oraz rozwój edukacji na bezpośrednio sobie podległych terenach. Podkreślone zostało znaczenie możliwych rodów szlacheckich, takich jak Thurzowie czy Sunneghowie, zasłużonych dla utrwalania ewangelicyzmu, spośród których wywodzili się także opiekunowie Trzanowskiego. Pomimo wprowadzanych ograniczeń ewangelicy w państwie węgierskim trwali przy swojej konfesji.

Marcin Gabryś przedstawia pierwszy, cieszyński okres z życia Trzanowskiego, w tym na tle rozwoju luteranizmu w Księstwie Cieszyńskim. Pokróćce przedstawione zostały wydarzenia, które prowadziły do zakorzenienia się nowego wyznania na ziemi cieszyńskiej, z podkreśleniem roli porządków kościelnych regulujących nie tylko funkcjonowanie Kościoła, ale także szkolnictwo czy stosunki społeczne. Przywołani zostali księżcy opiekunowie nowego Kościoła na Śląsku Cieszyńskim, po ostatnią piastowską władczynię księstwa Elżbietę Lukrecję (1599-1653), za panowania której ograniczono prawa protestantów. Na tym tle autor śledzi korzenie rodzinne przysłego kaznodziei, przybliżając wizerunek jego przodków wywodzących się z podcieszyńskich Trzanowic, a także dalsze losy rodziny osiadłej w Cieszynie. Dowiadujemy się, jak wyglądała edukacja młodego Trzanowskiego zakończona studiami w Wittenberdze, gdzie miał okazję zetknąć się nie tylko z teologią, ale także z literaturą klasyczną, retoryką czy poezją. Zaowocuje to w późniejszym czasie własną twórczością poetycką. Omówione zostały kolejne miejsca pobytu duchownego, początki jego służby kaznodziejskiej po wydarzeniu losowe, które nie ominęły twórcy „Cithary...”.

Ostatnia część („Śladami trzeciego wygnania”) ukazuje pobyt „bohatera” na terenach dzisiejszej Słowacji (w XVII w. przynależnej do Królestwa Węgier), dokąd udawali się wygnańcy z ziemi cieszyńskiej, uciekający przed prześladowaniami wymierzonymi w protestantów. Ks. Ratislav Stanček przedstawia doświadczenia życiowe luterskiego kaznodziei nie tracąc z pola widzenia wydarzeń rozgrywających się w państwie węgierskim, w nawiązaniu do starań ewangelików o zachowanie swobód wyznaniowych wywalczonych pod panowaniem habsburskim. Poznajemy szczegóły dotyczące pobytu Trzanowskiego na Zamku Orawskim, jego starania o druk własnych utworów (m.in. zbioru modlitw „Phiala odoramentorum”), po służbę kościelną „wygnańca”, poety, a w ostatnim okresie życia proboszcza w Liptowskim Mikułaszu (Słowacja). Ukazany został również rodzinny portret Trzanowskiego uwzględniający informacje o najbliższych, w tym rodzinnych tragediach. Współczesny autor wiele miejsca poświęcił największemu dziełu Trzanowskiego – możemy dowiedzieć się, jak powstawała „Cithara sanctorum”, jaką rolę przypisywał jej twórca, dlaczego opracowanie kancjonału obrał za życiową misję?

Zaprezentowana publikacja ma charakter popularnonaukowy, niemniej oparta została na licznych źródłach, materiałach archiwalnych oraz pracach badawczych dotyczących Trzanowskiego. Sylwetka bohatera przedstawiona została w sposób bezpośredni, urealnijający jego doświadczenia życiowe, zachęcając do poznania jego dorobku, jak też niełatwej drogi życiowej. Do zalet książki zaliczyć można przedstawienie losów duchownego na tle wydarzeń historycznych, wojen religijnych rzutujących na sytuację protestantów czy rozwoju konfesji na ziemi śląskiej oraz słowackiej. Podczas lektury możemy „wysłuchać się” w wypowiedzi samego Trzanowskiego, dostępne za pośrednictwem cytowanej korespondencji, dokumentów czy przedmów do wydanych utworów.

Dzięki przyjętej koncepcji, która została podkreślona tytułem, podążając za współautorami możemy próbować odnaleźć ślady twórcy „Cithary...” – w miejscach z nim związanych, w świątyniach, w

piśmiennictwie czy współczesnych miejscach pamięci. W poprzedzających główne teksty, dołączonych dwóch wstępach akademicy historycy, doc. dr Miloš Kovačka oraz dr hab. Waclaw Gojniczek, podkreślili wagę przygotowanego słowacko-polskiego opracowania poświęconego Trzanowskiemu, które nie tylko popularyzuje jego sylwetkę, ale zawiera również nieznanne wcześniej szczegóły związane z jego biografią.

Dwujęzyczna książka będzie zapewne służyć obustronnemu poznawaniu postaci ks. Jerzego Trzanowskiego, luterańskiego kaznodziei sprzed stuleci, o którym pamięć przetrwała przede wszystkim dzięki popularności jego kancjonału, na trwałe związanego z polsko-słowackim dziedzictwem konfesji.

Książka dostępna jest bezpłatnie na parafii ewangelicko-augsburskiej w Cieszynie oraz w Muzeum Protestantyzmu Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie, dostępna jest również w wersji pełnotekstowej na stronie parafii ewangelickiej w Dolnym Kubinie, pod adresem: <https://ecavdk.webnode.sk/files/200000263-3665a3770b/Cesty%20Juraja%20Tranovskeho.pdf>.